

**Διδακτική -ερμηνευτική προσέγγιση
πεζού λογοτεχνικού κειμένου**

+13-12-43

Γιώργου Ιωάννου

Διδακτικοί στόχοι

Αναμένεται από τους μαθητές να είναι σε θέση:

- Να επισημαίνουν και να τεκμηριώνουν – μέσα από μια κειμενοκεντρική προσέγγιση - την αντιθετική σχέση που διέπει τις δύο σκηνικές ενότητες του κειμένου.
- Να εντοπίζουν τα χρονικά επίπεδα ανάμεσα στα οποία κινείται το πεζογράφημα, τις αφηγηματικές τεχνικές και τις υφολογικές επιλογές του συγγραφέα.
- Να σχολιάζουν και να εκφέρουν κριτική άποψη για τη στάση του αφηγητή, καθώς και των τουριστών, για το συγκεκριμένο περιστατικό.

Μέσα – υλικά

- ❑ Διδακτικό εγχειρίδιο (Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας ΟΕΔΒ, Γ' Λυκείου, σ. 275 – 279)
- ❑ Φύλλο εργασίας
- ❑ Πίνακας
- ❑ Παράλληλα κείμενα: α) η περικοπή από το εφηβικό *Κατοχικό Ημερολόγιο* του Γ. Ιωάννου με ημερομηνία εγγραφής 13-12-43 και β) απόσπασμα από το ομότιτλο ποίημα («13-12-43») του Μ. Αναγνωστάκη.

Μεθοδολογία διδασκαλίας

Ιδεοθύελλα – διαλογική – μαιευτική – διερευνητική – συνεργατική.

Έμφαση σε κειμενοκεντρική – αφηγηματολογική προσέγγιση του κειμένου.

Οργάνωση τάξης

Ενιαία - συνεταιριστική

Πορεία διδασκαλίας

- ✚ Λίγα εργοβιογραφικά στοιχεία για τον συγγραφέα και ένταξή του στη μεταπολεμική γενιά.
- ✚ Λεκτική αφόρμηση – ιδεοθύελλα: πρόβλεψη περιεχομένου από την ημερομηνία του τίτλου (χωρίς τη σήμανση και ακολούθως με τη σήμανση +).
- ✚ Μεγαλόφωνη ανάγνωση του εισαγωγικού σημειώματος από μαθητή και του κειμένου από τον εκπαιδευτικό.
- ✚ Επαλήθευση / διάψευση προβλέψεων και αδρομερής απόδοση περιεχομένου.
- ✚ Ένταξη κειμένου στη συλλογή όπου ανήκει, καθώς και στο λογοτεχνικό είδος.
- ✚ Εντοπισμός και καταγραφή δομικών στοιχείων (θέμα, πρόσωπα, χωροχρόνος).
- ✚ Επισήμανση των δύο σκηνικών ενοτήτων και της αντιθετικής τους σχέσης (που εισάγεται με τον αντιθετικό σύνδεσμο *όμως* στην αρχή της δεύτερης σκηνής).

Με προφορική - ή γραπτή ενδεχομένως διερεύνηση με τη χρήση φύλλου εργασίας - επισημαίνονται (μέσω δηλωτικών λέξεων):

- α) οι αντιθετικές εικόνες των σκηνών (ιεροτελεστία # βεβήλωση ιερού χώρου),
- β) η διαφοροποίηση στις δύο σκηνές της στάσης του αφηγητή (συγκίνηση – συστολή, δέος – αιδώς # σαρκασμός, οργή, αγανάκτηση).

✚ Σχολιασμός του τρόπου με τον οποίο αποδίδονται τα γεγονότα (ρεαλιστικός τρόπος «μέσω των απτών πραγμάτων», «μνήμης ψηφίδες», απέριτη γλώσσα, υπαινιγμοί και αποσιωπήσεις, αντιρητορικό ύφος και όχι συνθηματολογία ή αντιστασιολογία - τα γνωρίσματα αυτά δηλώνονται και μέσα από τις σκόρπιες και αόριστες βασικά ενδείξεις για το ιστορικό γεγονός, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν θέμα διερεύνησης). Σχολιάζονται, επίσης, τα χρονικά επίπεδα ανάμεσα στα οποία κινείται το πεζογράφημα, οι αφηγηματικές τεχνικές και γενικότερα η εκφραστική τέχνη του συγγραφέα – όλα αυτά, βεβαίως, μέσα από μια κειμενοκεντρική προσέγγιση.

✚ Διακειμενική προσέγγιση: α) Ανάγνωση και σχολιασμός της σχετικής περικοπής από το εφηβικό *Κατοχικό Ημερολόγιο* του Γ. Ιωάννου με ημερομηνία εγγραφής 13-12-43 ή/και β) Συνανάγνωση του ομότιτλου ποιήματος του Μ. Αναγνωστάκη.

✚ Ανακεφαλαίωση – συνολική εκτίμηση κειμένου.

✚ Ανάθεση κατ' οίκον εργασιών, κατά προτίμηση συνθετικών – δημιουργικών:
π.χ.

- Να εκφράσετε τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας για τη στάση των τουριστών.
- Να βρείτε κείμενα από την ελληνική μεταπολεμική πεζογραφία που να αναφέρονται σε αφηγήσεις εκτελέσεων κατά την περίοδο της Κατοχής.

ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ ΥΛΗΣ

Είδος

«Πεζογράφημα», ημερολογιακό αφήγημα, διήγημα.
Από τη συλλογή «Για ένα φιλότιμο» (1964).

Δομικά στοιχεία

- Θέμα: η εκταφή και ανακομιδή λειψάνων ενός 16χρονου, θύματος ομαδικής εκτέλεσης από Γερμανούς κατακτητές κατά την περίοδο της Κατοχής.
- Χώρος: τόπος ομαδικής εκτέλεσης (Καλάβρυτα).
- Χρόνος: 1963 – το παρόν του αφηγητή, 20 χρόνια μετά την εκτέλεση του 1943.
- Πρόσωπα: ο αφηγητής, τα δύο αδέρφια του νεκρού, εντόπιοι τουρίστες.

Σκηνικές εικόνες κειμένου (αντιθετική σχέση)

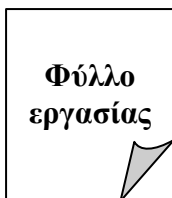
- A. Εκταφή λειψάνων – ιερότητα χώρου, ιεροτελεστία, ευλάβεια, βουβός θρήνος αδελφιών.
- B. Άφιξη ντόπιων τουριστών – βεβήλωση χώρου, τυπικότητα, ρηχότητα, φωνασκία, αναίδεια και ιεροσυλία από μέρους τους.

Στάση αφηγητή (διαφοροποίηση στις δύο σκηνές)

- A. Ταραχή, συγκίνηση, δέος και αιδώς, συστολή ψυχής και σώματος, ταύτιση με τα αδέρφια.
- B. Πικρό χιούμορ, σαρκασμός, οργή, αγανάκτηση για τη στάση των τουριστών.

Εκφραστική τέχνη – προθετικότητα συγγραφέα

- ✚ Πρωτοπρόσωπη αφήγηση, άμεση, βιωματική και εξομολογητική.
- ✚ Βασικό αφηγηματικό υλικό η παρατήρηση, η μνήμη και οι συνειρμοί.
- ✚ Εκτός από τη διήγηση – μέσω της οποίας παρουσιάζεται σχεδόν αποκλειστικά η ιστορία – παρατηρείται περιγραφή ορισμένων λεπτομερειών, συχνά σχόλια σαρκαστικά και αυτοσαρκαστικά, καθώς και τρεις φράσεις-μονόλογοι.
- ✚ Το πεζογράφημα κινείται, συχνά με άλματα, σε τρία χρονικά επίπεδα: ανάμεσα στο χρόνο γραφής (1963-64), στο χρόνο εκταφής (1963) και στο χρόνο εκτέλεσης (1943).
- ✚ Οι υφολογικές επιλογές του συγγραφέα δηλώνουν και την προθετικότητά του: να εξομολογηθεί ένα βίωμά του και να το εκθέσει «σε ένταση και σε βάθος», και όχι να αναπαραστήσει ρεαλιστικά το ιστορικό γεγονός. Έτσι αιτιολογούνται το αντιρητορικό ύφος και ο χαμηλός τόνος – χαρακτηριστικά, εξάλλου, της γραφής του Ιωάννου – η απέριτη γλώσσα, οι υπαινιγμοί και οι αποσιωπήσεις, οι αόριστοι τοπικοί και χρονικοί ενδείκτες, καθώς και η απουσία αναδρομικής αφήγησης που θα ζωντάνευε το γεγονός.

+13-12-43

Γ. Ιωάννου

1. Να εντοπίσετε στις δύο σκηνικές ενότητες του κειμένου λέξεις και εικόνες που δηλώνουν (και υποδηλώνουν):

α) την αντιθετική σχέση ανάμεσα στις δύο σκηνές

β) τη διαφοροποίηση των συναισθημάτων και της στάσης του αφηγητή.

A' σκηνική ενότητα	B' σκηνική ενότητα
«Φτάνω στο σημείο να πω...καλύτερο από τ' άλλα»	«Όμως ένα μπουλούκι...δήθεν εξευγενισμένα, υποκείμενα»
α)	
β)	

2. Να επισημάνετε ενδείξεις του κειμένου για το ιστορικό γεγονός της ομαδικής εκτέλεσης.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Αναλυτικότερος σχολιασμός και ερμηνεία του κειμένου μέσα από μια κειμενοκεντρική – αφηγηματολογική προσέγγιση

✚ Αφηγηματικό περιεχόμενο

Ο αφηγητής επισκέπτεται τη θέση όπου, κατά την περίοδο της Κατοχής, εκτελέστηκαν ομαδικά 1.200 πατριώτες, στις 13-12-43. Την ώρα της επίσκεψής του, στον τόπο του μαρτυρίου γίνεται η εκταφή των οστών ενός 16χρονου παιδιού από τους συγγενείς του («μία γυναίκα κι ένας άντρας, αδέλφια»). Ο αφηγητής παρακολουθεί την εκταφή. Ύστερα από λίγο καταφθάνει μία ομάδα από εντόπιους τουρίστες, παρακολουθούν και αυτοί για λίγο, σχολιάζουν και απέρχονται. Ο αφηγητής αποχωρεί και αυτός σε λίγο.

✚ Αφηγητής

Την ιστορία διηγείται σε πρώτο ρηματικό πρόσωπο και σε χρόνο παρελθοντικό («πλησίασα») ένας αφηγητής ο οποίος συμμετέχει στην ιστορία ως μάρτυρας-θεατής του περιστατικού. Πάσχων, σωματικά παρών και όχι με τη φαντασία του, μας μιλά για αυτά που είδε και άκουσε. Η ιστορία αποκτά όραση και αφή, καθώς ο αφηγητής μας μεταφέρει στο χωροχρόνο «μέσω των απτών πραγμάτων»: ψηλαφεί τον τάφο, το βραχάκι με τις λειχήνες, το δέντρο, τη σχηματισμένη από άσπρες πέτρες ημερομηνία. Η *εστίαση είναι εσωτερική*, σταθερή και μονομερής: όλα μας δίνονται «μέσα από την όραση, τα συναισθήματα, τη σκέψη και την αίσθηση ενός μονάχα προσώπου».

Το εγώ του αφηγητή βρίσκεται στο κέντρο της αφήγησης, όλα συγκλίνουν στη συνείδησή του (ή και στο υποσυνείδητό του) και όλα φωτίζονται και χρωματίζονται από αυτήν. Πρόκειται πλέον για κατάθεση προσωπικής εμπειρίας που παίρνει την ένταση, το βάθος και τη διάρκεια του βιώματος («ποτέ μου δεν ταράχτηκα και δεν έκλαψα τόσο»). Ο αφηγητής μέσα από μια διαδικασία ταύτισης περνά από το εγώ στο εμείς, σε έναν πληθυντικό που τον ενώνει με τα δύο αδέλφια («Πολλοί ήρθαν τριγύρω μας», «σα να μην ήμασταν κι εμείς λίγο πιο πάνω»).

✚ Αφηγηματικοί τρόποι και τεχνικές

Η ιστορία παρουσιάζεται στον αναγνώστη αποκλειστικά σχεδόν μέσω της *διήγησης*. Την *πρωτοπρόσωπη αφήγηση* διακρίνει αμεσότητα και βιωματικότητα, εξομολογητικός, χαμηλός και αντιρητορικός τόνος (βλ. βουβός θρήνος αδελφιών - «Λέξη δεν έλεγαν, ούτε ακουγόταν κλάμα»). Η γραφή προσωπική, αποσπασματική και συνειρμική απαιτεί έναν ενεργητικό αναγνώστη που να νοηματοδοτεί το κείμενο. Η αφήγηση αρχίζει με τη συνοπτική κατάθεση της εμπειρίας του αφηγητή σε άμεσο εξομολογητικό τόνο («Φτάνω στο σημείο να πω, πως ίσως θα 'ταν καλύτερα να μην είχα πατήσει ποτέ μου σε κείνο τον τόπο της ομαδικής εκτελέσεως»). Ακολουθεί η λεπτομερής εξιστόρηση της εμπειρίας (στα εξωτερικά της καθέκαστα και στην εσωτερική τους - για τον αφηγητή – απήχηση) που εκτίθεται σε δύο σκηνικές ενότητες: εκταφή των οστών και άφιξη των τουριστών.

Βασικό αφηγηματικό υλικό αποτελεί για τον συγγραφέα η *μνήμη* και η *παρατήρηση*. Η *τεχνική των συνειρμών*, στοιχείο εσωτερικού μονολόγου, του επιτρέπει να εκθέτει τα βιώματά του σε ένταση και σε βάθος και να οδηγείται σε αναλογικές σκέψεις: από το πάθος του παιδιού φτάνει στα δικά του πάθη («Εγώ τουλάχιστο έτσι παρακαλούσα, όταν βρέθηκα σε κάτι τιποτένιους κινδύνους», «Πάντως, θυμούμαι

πως εκείνες τις στιγμές, λάτρευα και πρόσεχα όσο ποτέ τα άψυχα») σε σημείο που το μοιρολόι να μοιάζει σαν να λέγεται προσωπικά για τον ίδιο («φτιάχτε και μένα 'να καλό»). Στοχάζεται την ομοιότητά του με τους άλλους ανθρώπους («Ανθρωπος είμαι και εγώ») αλλά και τη διαφορά του («Κι όμως η κάποια διαφορά είναι που με καίει»). Τη ροή της αφήγησης διακόπτει η **περιγραφή** ορισμένων λεπτομερειών, συγκεκριμένων και φαινομενικά ασήμαντων στοιχείων που επισημαίνει όμως η διεισδυτική ματιά και η υπερευαίσθησία του αφηγητή («Ήταν κατακίτρινα, με λίγο καστανό χρώμα κολλημένο πάνω τους», «σε μια κάσα χαρτονένια, απ' αυτές της αμερικάνικης βοήθειας», «Ήταν μια μικρή τρύπα λίγο πιο πάνω απ' το μέτωπο», «ένα καλοκαμωμένο δάφνινο στεφάνι»).

Η αφήγηση είναι διάστικτη από **σχόλια** σαρκαστικά και αυτοσαρκαστικά («αν και είμαι τόσο ανάξιος», «όταν βρέθηκα σε κάτι τιποτένιους κινδύνους που είναι ντροπή και να τους σκέφτομαι ακόμα», «εγώ τα 'χω καταφέρει να χωρώ και να ταιριάζω μονάχα με κάτι τέτοιους»), καθώς και κρίσεις – επικρίσεις του αφηγητή για πρόσωπα και καταστάσεις, κρίσεις που πληθαίνουν στη δεύτερη σκηνική ενότητα όπου καταφθάνει το μπουλούκι των τουριστών («Ήταν τόσο ψυχρή η περιγραφή», «από εφημερίδες άλλο τίποτα, και τι εφημερίδες...»). Χαρακτηριστική είναι η λειτουργία της γλώσσας σε αυτά τα σημεία όπου υπάρχουν συνεχείς υπαινιγμοί, ελλειπτικές εκφράσεις ή αποσιωπήσεις.

Ο διάλογος απουσιάζει από το κείμενο, μόνο το μοιρολόι-ψίθυρος και **τρεις φράσεις-μονόλογοι** ακούγονται στην αφήγηση. Η πρώτη φράση ακούγεται στην πρώτη σκηνική ενότητα από τον αδελφό, φορτισμένη με συγκίνηση και πέφτει σε μία κατανυκτική σιγή: «η χαριστική βολή». Η δεύτερη φράση ακούγεται στη δεύτερη σκηνική ενότητα από κάποιον εντόπιο τουρίστα μέσα στη φωνασκία του πλήθους και λέγεται με θυμό: «Καλά τους έκαναν αφού οι άλλοι σκότωσαν στρατιώτες του κατακτητή». Η τρίτη φράση, που αποτελεί και την κατακλείδα της αφήγησης, ακούγεται από τον αφηγητή ο οποίος την λέει συνέχεια σαν ευχή, ωσάν να ξορκίζει το κακό: «Θεέ μου, μη μ' αφήνεις, ούτε καλημέρα να 'χω πια με τέτοια, δήθεν εξευγενισμένα, υποκείμενα».

📌 Ο χρόνος στην αφήγηση

I. Εξωκειμενικός χρόνος

Χρόνος πομπού: 1964 – έτος δημοσίευσης της συλλογής «Για ένα φιλότιμο» στην οποία ανήκει το πεζογράφημα.

Χρόνος γεγονότων: 1943, Κατοχή.

Ιστορικό γεγονός: η ομαδική εκτέλεση από τους Γερμανούς κατακτητές 1200 αθώων Ελλήνων, η οποία έγινε στα Καλάβρυτα, στις 13-12-1943.

Ενδείξεις κειμένου για το γεγονός: ημερομηνία τίτλου, τόπος ομαδικής εκτελέσεως, τόσο αίμα, τόσες εκατοντάδες κορμιά, τεράστιος άσπρος σταυρός, ημερομηνία: 13-12-43, μοιρολόγι «Μαστόροι Καλαβρυτινοί...», εκτέλεση 1200 ανθρώπων, στρατιώτες του κατακτητή.

II. Εσωκειμενικός χρόνος

Χρόνος ιστορίας (XI): τα χρονικά όρια μέσα στα οποία εκτυλίσσονται τα γεγονότα που συνιστούν την ιστορία είναι κάποιες ώρες - η χρονική διάρκεια κατά την οποία ο αφηγητής επισκέπτεται τον τόπο ομαδικής εκτέλεσης, παρακολουθεί την ανακομιδή

των λειψάνων ενός 16χρονου νέου («που είχε εκτελεστεί πριν από είκοσι χρόνια») η οποία γίνεται εκείνη τη χρονική στιγμή (1963), και στη συνέχεια αποχωρεί.

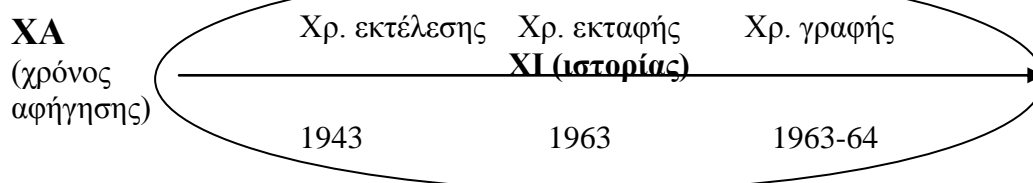
Χρόνος αφήγησης (XA): η Κατοχή και ο χρόνος της εκτέλεσης (1943), ο χρόνος εκταφής των λειψάνων (1963) και ο χρόνος γραφής (1963-64) αποτελούν τα χρονικά πλαίσια μέσα στα οποία κινείται η αφήγηση. Τα πλαίσια αυτά δεν καθορίζουν μια αυστηρά αφηγηματική πορεία, αλλά ένα δυναμικό χρονικό πεδίο, όπου η αφήγηση πηγαινοέρχεται, συχνά μάλιστα με άλματα, όπως το φέρουν οι συνειρμοί. Ακολουθώς, παρατίθενται ενδείξεις του κειμένου για τα χρονικά αυτά επίπεδα:

Χρόνος εκτέλεσης: ημερομηνία-τίτλος, «το παιδάκι ήταν δεκάξι χρονώ όταν μαρτύρησε», «Αυτό σίγουρα θα ήταν και τότε εδώ», «πιστεύω πως έτσι θα 'νιωσε κι αυτός εκείνη την ώρα», «σχηματισμένη η ημερομηνία: 13-12-43», «που μπόρεσα να κρατήσω μέρα με τη μέρα τότε», «Τι να 'γινε άραγε εκεί σε μας αυτή τη μέρα;».

Χρόνος εκταφής / ανακομιδής λειψάνων: «όσο αυτή τη φορά», «την ώρα που βρέθηκα εκεί... άνοιγαν τον τάφο», «Τότε που πρωτοζύγωσα...», «Σε λίγο... άρχισαν να ξεφυτρώνουν τα κόκαλα», «Πολύ ήταν και που με άφηναν κοντά τους μια τέτοια ώρα», «Μονάχα όταν βρέθηκε το κρανίο», «κατόπι κράτησαν ένα λεπτό σιγή», «Υστερα σκόρπισαν μιλώντας δυνατά», «Κατόπι ο άντρας άφησε την αξίνα» - (γραμματικός χρόνος: αόριστος και παρατατικός).

Χρόνος γραφής: «Φτάνω στο σημείο να πω, πως ίσως θα 'ταν καλύτερα να μην είχα πατήσει ποτέ μου σε κείνο τον τόπο», «Και τώρα, που η ψυχή μου έχει κολλήσει εκεί», «Τώρα σκέφτομαι πως έπρεπε να προσκυνήσω» - (γραμμ. χρόνος: ενεστώτας).

Σημιατικά:

Ενώ ο τίτλος αναφέρεται με ιδιαίτερη έμφαση στο παρελθόν, το αφήγημα εξιστορεί περιστατικά μετά είκοσι έτη, χωρίς να φαίνεται χρονική ανακολουθία. Μέσω της ανακομιδής των λειψάνων του '63 γίνεται παρόν και η ομαδική εκτέλεση του '43. Γενικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει **χρονική ακολουθία**. Αν και ορισμένα σημεία μας βγάζουν έξω από την αφήγηση του συγκεκριμένου περιστατικού, ωστόσο οι παρεκβολές είναι στιγμιαίες. Πολύ σύντομες αναφορές στο παρελθόν – στο παρελθόν του αφηγητή κυρίως – ακολουθούν βασικά την κίνηση της μνήμης («Άλλωστε το παιδάκι ήταν δεκάξι χρονώ όταν μαρτύρησε», «Εγώ τουλάχιστο έτσι παρακαλούσα, όταν βρέθηκα σε κάτι τιποτένιους κινδύνους...», «Πάντως, θυμούμαι πως εκείνες τις στιγμές, λάτρευα...»). Είναι φανερό ότι δεν αποτελεί πρόθεση του συγγραφέα η ρεαλιστική αναπαράσταση του παρελθόντος, την οποία θα επιτύγγανε με την αναδρομική αφήγηση, για παράδειγμα, που θα αναφερόταν στη σκηνή της ομαδικής εκτέλεσης.

Βασικά, η χρονική *διάρκεια* των γεγονότων είναι *κανονική*. Στα σημεία μόνον των περιγραφών και των σχολίων επιβραδύνεται ο ρυθμός της αφήγησης. Επιτάχυνση υπάρχει στην αφήγηση του ιστορικού γεγονότος, όπου παραλείπονται ή αποδίδονται περιληπτικά τα γεγονότα (βλ. παραπομπές για χρόνο εκτέλεσης).

Βασική πηγή που χρησιμοποιήθηκε:

Μηλιώνης Χρ., *Με το νήμα της Αριάδνης*, 1991.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Αράγης Γ., *Γιώργος Ιωάννου - Στοιχεία προσωπογραφίας*, Εταιρεία Συγγραφέων, Αθήνα 1988.

Ζήρας Αλ., *Συνέχεια και ανανέωση της Ηθογραφίας στο έργο του Γιώργου Ιωάννου, Γράμματα και Τέχνες*, τχ. 62.

Κοκκινάκη Ν., Γιώργος Ιωάννου: μια άλλη εκδοχή με αφορμή το αφήγημα: «13-12-43» από τη συλλογή του «Για ένα φιλότιμο», *Νέα Παιδεία*, τχ. 62, 1992.

Κοτζιάς Αλ., *Μεταπολεμικοί Πεζογράφοι*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1982.

Μηλιώνης Χρ., *Με το νήμα της Αριάδνης*, 1991.

Τριανταφυλλόπουλος Ν.Δ., Ένας επιτάφιος με τον τρόπο του Γιώργου Ιωάννου, +13-12-43, στο «Πέντε εισηγήσεις για ισάριθμα πεζά», *Νεοελληνική Παιδεία*, τ. 17-18, Αθήνα 1990.

Σχεδιασμός διδακτικής πρότασης:

Μαρία Παπαλεοντίου

Φιλολόγος